

УДК (392+930)(477)«185/192»
DOI

ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДУХОВЕНСТВА БОЙКІВЩИНИ (КІНЕЦЬ XIX – 30-ТІ РР. XX СТ.)

Борчук Степан Миколайович,

*доктор історичних наук,
професор кафедри всесвітньої історії
Прикарпатського національного університету імені
Василя Стефаника
stepan.borchuk@pnu.edu.ua
orcid.org/0000-0001-7494-7369*

Дрогобицька Оксана Ярославівна,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри етнології і археології
Прикарпатського національного університету імені
Василя Стефаника
oksana.drohobytska@pnu.edu.ua
orcid.org/0000: 0000-0002-2929-1708*

Метою дослідження є аналіз різних форм активності духовенства у громадському житті населення Бойківщини наприкінці XIX – у 30-х рр. XX ст. У процесі написання статті було використано **методи** аналізу, синтезу, узагальнення, а також ретроспективний, хронологічний, просопографічний і порівняльно-історичний методи.

Результати. Священники Бойківщини активно працювали у низці громадських товариств. У читальнях «Просвіти» вони знаходили сприятливий ґрунт для різних форм роботи, на зразок виступів з рефератами, агітаційних промов і голосних читань. Такі акції були спрямовані на ліквідацію неписьменності, розширення кругозору селян, надання їм основних відомостей про географію, медицину, раціональне ведення господарства. Наприклад, М. Зубрицький знайомив парафіян з основами правової культури, оскільки тлумачив закони і розпорядження. Парохи розвивали мережу хорів та театральних гуртків, вбачаючи у них важливу складову культурно-освітньої роботи і можливість залучити селян до кращих зразків української і світової культури. Часто аматорські гуртки очолювали діти священників. У міжвоєнний період душпастирі Бойківщини виступали ініціаторами шкільних плембеситів на підтримку української мови навчання. Вони ж закликали селян організовувати дитячі садки. Духовенство популяризувало ідеї кооперації, а також здорового способу життя. Священники під час першого причастя вимагали присягу до 21 року не вживати алкоголь, організовували місії тверезості, символічні похорони горівки. Душпастирі вели агітацію за вибори до місцевих органів влади, скликали віча з виборчого законодавства і стежили за ходом голосування.

Висновки. Наприкінці XIX – 30-х рр. XX ст. духовенство Бойківщини активно працювало заради зростання культурно-освітнього та соціально-економічного рівня життя селян. Воно дбало про формування основ правової культури громадян, забезпечувало їхню активну участь у передвиборчих процесах, адже вбачало у цьому одну з передумов успішної суспільно-політичної боротьби.

Ключові слова. Священник, духовенство, громадська діяльність, Михайло Зубрицький, звичай, спогади, Бойківщина, Галичина, бойки.

**PUBLIC ACTIVITIES OF THE CLERGY OF BOYKIVSHCHYNA
(END OF THE XIX – 30S OF THE XX CENTURY)**

Borchuk Stepan Mykolayovych,
*Doctor of Historical Sciences,
Professor at the Department of World History
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
stepan.borchuk@pnu.edu.ua
orcid.org/0000-0001-7494-7369*

Drohobytka Oksana Yaroslavivna,
*Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor at the Department of Ethnology and
Archeology
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
oksana.drohobytka@pnu.edu.ua
orcid.org/0000: 0000-0002-2929-1708*

The purpose of the study is to analyze various forms of activity of the clergy in the public life of the population of Boykivshchyna at the end of the 19th – in the 30s of the 20th century. In the process of writing the article, **the methods** of analysis and synthesis, generalization, and the retrospective, chronologic, prosopographic, comparative-historical methods were used.

The results. Priests of Boykivshchyna actively worked in a number of public associations. In the reading rooms of «Prosvita» they found a favorable ground for various forms of work, such as speeches with abstracts, campaign speeches, and loud readings. Such actions were aimed at eliminating illiteracy, expanding the horizons of villagers, providing them with basic information about geography, medicine, and rational management of the economy. For example, M. Zubrytsky introduced parishioners to the basics of legal culture, as he interpreted laws and regulations. Parishioners developed a network of choirs and theater circles, seeing them as an important component of cultural and educational work and an opportunity to involve villagers in the best examples of Ukrainian and world culture. Often amateur circles were led by the children of priests. The pastors of Boykivshchyna initiated school plebiscites in support of the Ukrainian language of instruction. They urged the peasants to organize kindergartens. The clergy popularized the ideas of cooperation, as well as a healthy lifestyle. During the first communion, the priests demanded an oath not to drink alcohol until the age of 21, organized sobriety missions, symbolic funerals of horivka. Pastors campaigned for elections to local authorities, convened meetings on election legislation and even monitored the voting process.

Conclusions. At the end of the 19th – 30s of the 20th century. the clergy of Boykivshchyna actively worked for the sake of increasing the cultural and educational and socio-economic living standards of the villagers. It took care of the formation of the foundations of the legal culture of citizens, ensured their active participation in pre-election processes, because it saw this as one of the prerequisites for a successful socio-political struggle.

Key words Priest, clergy, public activity, Mykhailo Zubrytskyi, custom, memories, Boykivshchyna, Galicia, Boykos.

Вступ. Кінець XIX – 30-ті рр. XX ст. характеризуються значним зростанням громадської активності греко-католицького духовенства у Галичині. Представники кліру, керуючись закликком «вийти з захристії», організовували різні культурно-освітні товариства, добротинні, соціально-економічні установи. Не стала винятком у цьому плані й Бойківщина, де особливо відзначилися Михайло Зубрицький, Василь-Саломон Щасний, Лев Горалевич, Остап Нижанківський та ін. Їхня діяльність може бути добрим прикладом для сучасних політиків, представників органів місцевого самоврядування, волонтерів.

Метою дослідження є аналіз різних форм активності духовенства у громадському житті населення Бойківщини наприкінці XIX – 30-х рр. XX ст. У процесі написання статті було використано **методи** аналізу та синтезу, узагальнення, а також ретроспективний, хронологічний і порівняльно-історичний методи. Завдяки просопографічному методу вдалося відтворити колективний

портрет священника як духовного наставника й провідника у релігійній, просвітній та політичній сферах.

Громадська активність духовенства

Описуючи суспільно-політичну ситуацію на Стрийщині наприкінці XIX ст., адвокат Є. Олесницький наголошував на великому авторитеті представників кліру: «Одно, що дуже помітне було в народі, це велика слухняність супроти священників. Що священник сказав, це було святе в громаді» (Олесницький, 1935: 21). Справді парох, який дбав про культурно-освітній та соціально-економічний поступ своїх парафіян, а також не вимагав високих оплат за виконання душпастирських функцій, користувався повагою у громаді.

Традиційно духовенство активно працювало у мережі різних громадських товариств. Про широкі повноваження священника можна робити висновки на прикладі постаті о. Василя-Саломона Щасного (1834–1900) з с. Комарники Турківського повіту. Він був членом повітової і місцевої рад, головою

повітової філії та місцевої читальні ім. М. Качковського, головою шкільної ради, делегатом «каси хворих робітників», народним суддею, «мужем довір'я» банку «Славія», членом «Галицько-Руської Матиці», «Руської Ради» та ін (Комарницький, 2008: 40). Парох с. Унятичі на Дрогобиччині о. Павло Кікта разом з двома синами після Першої світової війни відновив філії «Просвіти», «Сільського господаря», заснував мішаний церковний хор, товариство «Сокіл», кооперативу «Єдність», гурток «Рідної школи» з літніми дитячими садками (Дрогобиччина, 1986: 416). Не менш яскравим прикладом активної громадської діяльності може бути постать пароха с. Мшанець Старосамбірського повіту М. Зубрицького.

За підрахунками діаспорного історика І.П. Химки, наприкінці XIX ст. священники становили 60,5% серед голів читалень (Німка, 1988: 88). Саме у читальнях вони знаходили сприятливий ґрунт для різних форм громадської активності, на зразок виступів з рефератами, агітаційних промов і голосних читань тощо. Такі акції були спрямовані на ліквідацію неписьменності, розширення кругозору селян, надання їм основних відомостей про географію, медицину, раціональне ведення господарства і т. д.

Душпастирі чи члени їхніх родин читали вголос для селян періодичні видання і навіть художні твори. Так, в своїй «Автобіографії» М. Зубрицький зазначав, що «по вечери сходила ся молодіж на попівство, співала церковні пісні і учила ся по трохи читати при помочи рухомої азбуки» (Зубрицький, 2016: 89). Тут також згадується про намір придбати глобус, оскільки слухачі виявили зацікавленість далекими краями. У читальні він знайомив селянам із побутом ескімосів та розказував про пригоди Робінзона Крузо. Принагідно парох використовував читальню для записування звичаїв і повір'їв бойків (Зубрицький, 2016: 92). Він тлумачив парафіянам закони і розпорядження, чинні не тільки у Галичині, а й за її межами. «Я старав ся все людем показувати, де границя їх обовязків і що они мусять сповнити, а чого ні. Часто писав ім рекурси в справі оплат військової такси, виміру різних належитостей, акцизних оплат і т. д.» – писав автор в «Автобіографії» (Зубрицький, 2016: 95).

Парохи розвивали мережу хорів та театральних гуртків, вбачаючи у них важливу форму культурно-освітньої роботи і можливість залучити селян до кращих зразків української і світової культури. Часто аматорські гуртки очолювали діти священників. Наприклад, у 30-х рр. XX ст. у Перегінському на Рожнятівщині організатором аматорського гуртка був син пароха Богдан Петрило (Депутат, 2005: 57), а у с. Красне Калуського повіту – син о. Сильвестра Богачевського – Данило (Богачевський, 1976: 43).

У міжвоєнний період представники кліру виступали ініціаторами шкільних плебісцитів на підтримку української мови навчання. Вони ж закликали селян організувати дитячі садки, щоб діти не залишалися без нагляду під час літніх

сільськогосподарських робіт. Наприклад, парох с. Стебник Дрогобичького повіту Петро Мекелита разом із місцевими активістами не тільки заклад садок, а й на власні кошти утримував вихователів цього закладу. Крім цього, завдяки його старанням розпочалося будівництво церкви Різдва Пресвятої Богородиці і нового приміщення для «Просвіти» (Купчик, 2001: 18).

Кооперативна діяльність

Греко-католицьке духовенство активно популяризувало ідеї кооперації. Як згадував громадський діяч Микола Цемко, парох с. Підгородці (повіт Сколе) о. Чумала провів у своєму селі повномасштабну рекламну кампанію, виступаючи щонеділі з доповіддю про значення кооперації та її перспективи. Як результат понад 200 нових членів вступили у кооперативи, а торгівля в інших крамницях занепала (Стрийщина, 1993: 64).

Наступним селом, яке долучилося до «кооперативного місячника», стало Синевідсько Вижне цього ж повіту. Місцевий священник Юліан Левинський відзначався активною громадською позицією (очолював читальню «Просвіти», був головою наглядової ради кооперативи, філії «Сільського господаря», «Рідної школи»). Парадоксально, що тоді у Синевідську, яке налічувало понад 6 тис. населення і було відоме завдяки підприємливості своїх мешканців, діяло 16 крамниць з неукраїнським капіталом і тільки одна кооператива (Стрийщина, 1993: 64). Після успішної пропаганди на сторінках регіональної преси, а особливо часопису «Стрийська думка», діяльності пароха та довірених селян, за два роки припинили свою роботу понад десять крамниць. Натомість з'явилися ще дві українські кооперативи (Стрийщина, 1993: 65). «Мужі довір'я стали складати кожної неділі звіти з приєднаних членів, – найменше около 100 тижнево, торги росли, збільшались уділи та власні капітали, ціле село опанувала немов «кооперативна гарячка», а приклади подавав о. Левинський: про кооператив уговорять робітники на сіножатах, люди на дорогах, жінки, що перуть білля в річці, і немає мови, щоб могло бути «манко» у кооперативі, бо крамаря потрактували б як злочинця, національного зрадника» – згадував М. Цемко (Стрийщина, 1993: 65). Варто наголосити, що ця кампанія у одному з найбільших сіл повіту дала потужний поштовх для подібних акцій в інших населених пунктах.

Завдяки зусиллям о. В. Крайчука активно розвивалася ощадно-кооперативна спілка «Селянська поміч» у с. Сприня на Самбірщині. Село було поділене на чотири сектори, в кожному з яких представники кредитної спілки щонеділі збирали «дрібні ощадності в грошах і в натурі». Про успішний розвиток установи свідчить той факт, що у 1929 р. їй вдалося видати кредитів для своїх членів на суму 2500 зл. (Вепрі, Гнип, 2013: 68). На Стрийщині активними діячами кооперативного руху і громадськими діячами були оо. Л. Горалевич, О. Бобикевич, В. Давидяк, А. Пеленський і звичайно О. Нижанківський (Коренець, 1928: 3). Останній активно популяризував справу утво-

рення молочарських спілок. Він же сумлінно працював з підростаючим поколінням, зокрема брав участь у становленні молодіжних товариств «Січ» та «Сокіл» у селах Стрийщини, був духовним наставником футбольної команди Стрия і навіть придбав для неї форму. До того ж очолював окружну шкільну раду, виступав за утворення в Стрийській гімназії класів з українською мовою викладання (Молчко, 2021: 38).

Антиалкогольна боротьба

Важливою складовою громадської діяльності духовенства Бойківщини, була боротьба з тверезістю. Священники під час першого причастя вимагали присягу до 21 року не вживати алкоголь і не палити. Вони ж організували місії тверезості, символічні похорони горівки, громадські плебісцити, спрямовані на заборону продажу алкоголю в окремих місцевостях. До активних засновників братств тверезості на Бойківщині належав о. Микола Боберський (1844–1918) (Назарко, 1976: 40).

Багато звичаїв, пов'язаних із надмірним вживанням спиртних напоїв, скасував М. Зубрицький. У своїй «Автобіографії» парох стверджував, що він заборонив селянам «ходити по колядці», бо тоді «виходило багато горівки, а густо часто колядники і побили ся» (Зубрицький, 2016: 90). Перед тим він записав від мшанецького селянина усі місцеві колядки, які у 1885 р. передав письменникові І. Франку. Це викликало невдоволення селян, які нарікали, що «так робили наші діди, прадіди, а ми чому маємо занехати». Однак, з часом бойки самі усвідомили правильність цього рішення, особливо коли підраховували щорічні витрати на спиртне (Зубрицький, 2016: 90).

Схожа ситуація була з хрестинами, на які місцеві селяни приводили інколи і 15 хрещених батьків. Це неминуче вело до зайвих витрат, адже «газда мусів старати багато горівки» (Зубрицький, 2016: 90). За наказом М. Зубрицького дозволялося приводити не більше чотирьох хрещених, що також викликало хвилю нарікань, але з часом прижилося у селі. У роки його душпастирювання селяни скоротили святкування весілля від трьох днів до одного, рідше влаштовували поминальні обіди і практично перестали справляти так звані «Поранки» (Зубрицький, 2016: 91).

«Поранок» – звичай, за яким вранці до газди, що замовляв богослужіння за померлих, сходилися господарі з цілого села, випивали по дві чарки спиртного і відходили, промовляючи: «Дай Вам Боже здоров'я, а померлим царство небесне». З поміж цих гостей господар дому запрошував до церкви і на обід того, кого вважав за потрібне. Оскільки у селі налічувалося 185 садиб, то звичайно це негативно відображалось як на матеріальному становищі господарів, так і на морально-етичному кліматі. Як наголошував парох, «з церкви ішли запрошені на комашню, де ще перед приходом священика випили по одній, перед обідом другу, а по обіді третю чарку. Дехто так

собі підтягнув, що під час обіду пригадавав один другому Бог знає колишне, починали перечити ся і виправляти крики, а другі витягували крикуна з за стола, щоби не докучав» (Зубрицький, 2016: 91). Зауважимо, що М. Зубрицьким був великим шанувальником давніх звичаїв і традицій, відомим етнографом, збирачем музейних пам'яток, а відтак мав на меті не порушувати усталений роками спосіб життя бойків, а тільки зменшити вживання алкоголю і покращити їхнє матеріальне становище.

Ведучи боротьбу за тверезість і здоровий спосіб життя, священники часто брали на себе обов'язки з лікування хворих. Як відомо, у міжвоєнний період у Польщі 70% населення не отримували медичну допомогу (ЦДІАЛ. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 6768. Арк. 8). Особливо критичною була ситуація у сільській місцевості. Наприклад, у Старосамбірському повіті один лікар припадав на 11901 мешканців, у той час як у Львові – на 455 (ДАЛО. Ф. 1. Оп. 9. Спр. 68. Арк. 43). Через брак кваліфікованих кадрів, до парохів та їхніх дружин зверталися селяни за першою медичною допомогою і за порадами щодо догляду за немовлятами.

Участь у виборчих процесах

Душпастирі вели агітацію за вибори до місцевих органів влади і парламенту, скликали віча з питань виборчого законодавства і навіть стежили за ходом голосування (Дрогобицька, 2014: 333). Наприклад, парох с. Любинці Стрийського повіту напередодні виборів за одну чи дві ночі проходив усе село, агітуючи за «народовецького кандидата». Він це робив напередодні виборів, щоб місцевий дідич не міг дискредитувати усі його плани (Богачевський, 1976: 8). Як згадував громадський діяч Іван Фур, о. Микола Іванусів, парох с. Вацевичі (тепер Залужани) на Дрогобиччині, гуртував навколо себе селян. Перед виборами чи шкільним плебісцитом, він скликав десяток господарів і укладав з ними план дій (Дрогобиччина, 1986: 291). «Він був завжди доброї думки, толерантний супроти кожного співбесідника, приятний і зрівноважений, любив молодь, був добрим пастором, а парафіяльний дім був гостинним для всіх відвідувачів, головно для студентської молоді» – наголошував автор спогадів (Дрогобиччина, 1986: 292).

Висновки. Таким чином, наприкінці XIX – 30-х рр. XX ст. духовенство Бойківщини активно працювало заради зростання культурно-освітнього та соціально-економічного рівня життя селян. Воно також дбало про формування основ правової культури у громадян, забезпечувало їхню активну участь у передвиборчих процесах, адже вбачало у цьому одну із передумов успішної суспільно-політичної боротьби. Завдяки діяльності священиків і членів їхніх родин вдалося налагодити цілу мережу просвітніх, кооперативних організацій, молодіжних товариств, аматорських театральних гуртків і хорів. Чималі успіхи також були досягнуті в антиалкогольній кампанії.

Література:

1. Богачевський Д. На возі і під возом. Торонто : Добра книжка, 1976. 142 с.
2. Вепрів Р., Гнип І. Греко-католицька церква і організація економічного самозахисту українського населення Східної Галичини у міжвоєнний період. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. 2013. Вип. 2. Ч. 1. 64–71.
3. Депутат Б. Перегінське: Історичні нариси і новели. Івано-Франківськ, 2005. 100 с.
4. Державний архів Львівської області. Ф.1. Оп. 9. Спр. 68. 240 Арк.
5. Дрогобицька О. Традиція і модерн: Побут української сільської інтелігенції Галичини (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.). Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2014. 540 с.
6. Дрогобиччина – земля Івана Франка. Збірник географічних, історичних та етнографічно-побутових і мемуарних матеріалів. Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1986. 561 с.
7. Зубрицький М. Зібрані твори і матеріали: у 3 Т. Львів, 2016. Т. 2. 613 с.
8. Комарницький В. Подвижництво Щасного Василя-Саломона. *Мандрівець*. 2008. № 2. С. 38–41.
9. Коренець Д. Спомин стріянина. Діло. 1928. Ч. 170. С. 2–3.
10. Купчик Л. Третій удар. Львів : Каменяр, 2001. 145 с.
11. Молчко У. До питання картини світу отця Остапа Нижанківського. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2021. Вип. 39. С. 35–39.
12. Назарко Ір. Чільний священик з Бойківщини. *Літопис Бойківщини*. 1976. Ч. 2/24. С. 38–42.
13. Олесницький Є. Сторінки з мого життя: У 2 ч. Львів, 1935. Ч. II. 122 с.
14. Стрийщина: Історично-мемуарний збірник Стрийщини, Скільщини, Болахівщини, Долинщини, Рожнятівщини, Журавенщини, Жидачівщини і Миколаївщини. Нью-Йорк–Торонто–Париж–Сідней, 1993. Т. III. 635 с.
15. Центральний державний історичний архів у м. Львів. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 6768. 14 арк.
16. Himka J.-P. Galician Villagers and the Ukrainian National Movement in the Nineteenth Century. Edmonton: CIUS, 1988. 343 p.

References:

1. Bohachevskiy, D. (1976) Na vozi i pid vozom [On the cart and under the cart]. Toronto: Dobra knyzhka. 142 p. [in Ukrainian].
2. Vepriv, R., Hnyup, I. (2013) Hreko-katolytska tserkva i orhanizatsiia ekonomichnoho samozakhysti ukrainskoho naseleння Shkhidnoi Halychyny u mizhvoiennyi period [The Greek Catholic Church and the organization of economic self-defense of the Ukrainian population of Eastern Galicia in the interwar period.]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii*, Vyp. 2, Ch. 1, pp. 64–71. [in Ukrainian].
3. Deputat, B. (2005) Perehinske: Istorychni narisy i novely [Pereginske: Historical Essays and Novels]. Ivano-Frankivsk, 2005. 100 p. [in Ukrainian].
4. Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti [State archive of Lviv region]. F.1. Op. 9. Spr. 68. 240 Ark. [in Ukrainian].
5. Drohobytska O. (2014) Tradytsiia i modern: Pobut ukrainskoi silskoi intelihentsii Halychyny (kinets XIX – 30-ti rr. XX st.). [Tradition and modernity: the life of the Ukrainian rural intelligentsia of Halychyna (end of the 19th – 30s of the 20th century)]. Ivano-Frankivsk: Symfoniia forte. 540 p. [in Ukrainian].
6. Drohobychchyna – zemlia Ivana Franka. Zbirnyk heohrafichnykh, istorychnykh ta etnohrafichno-pobutovykh i memuarnykh materiiialiv [Drohobychchyna is the land of Ivan Franko. A collection of geographical, historical, ethnographic, household and memoir materials.]. Niu-York–Paryzh–Sydney–Toronto, 1986. 561 p. [in Ukrainian].
7. Zubrytskyi, M. (2016) Zibrani tvory i materialy: u 3 T. [Collected works and materials: in 3 vol.]. Lviv, 2016. Vol. 2. 613 s. [in Ukrainian].
8. Komarnytskyi, V. (2008) Podvyzhnytstvo Shchasnoho Vasylia-Salomona [Asceticism of Shchasnyi Vasyl-Salomon]. *Mandrivets*, № 2, pp. 38–41. [in Ukrainian].
9. Korenets, D. (1928) Spomyn stryianyina [The memory of a stryianin]. *Dilo*, 1928, ch. 170, pp. 2–3. [in Ukrainian].
10. Kupchuk, L. (2001) Tretii udar [Third strike]. Lviv: Kameniar, 2001. 145 p. [in Ukrainian].
11. Molchko, U. (2021) Do pytannia kartyny svitu otsia Ostapa Nyzhankivskoho [To the question of Ostap Nyzhankivskiy's picture of the world.]. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku*, 2021, Vyp. 39, pp. 35–39. [in Ukrainian].
12. Nazarko, Ir. (1976) Chilnyi sviashchenyk z Boikivshchyny [A prominent priest from Boykivshchyna]. *Litopys Boikivshchyny*. Ch. 2/24, pp. 38–42. [in Ukrainian].
13. Olesnytskyi, Ye. (1935) Storinky z moho zhyttia: U 2 ch. [Pages from my life: At 2 p.m]. Lviv, 1935, Ch. II. 122 p. [in Ukrainian].

14. Stryishchyna: Istorychno-memuarnyi zbirnyk Stryishchyny, Skilshchyny, Bolekhivshchyny, Dolynshchyny, Rozhniativshchyny, Zhuravenshchyny, Zhydachivshchyny i Mykolaivshchyny [Stryi region: Historical memoir collection of Stryi region, Skil region, Bolehiv region, Dolyn region, Rozhnytiv region, Zhuraven region, Zhydachiv region, and Mykolaiv region.]. Niu-York–Toronto–Paryzh–Sydnei, 1993, T. III, 635 p. [in Ukrainian].
15. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv u m. Lviv. [Central State Historical Archive in Lviv]. F. 348. Op. 1. Spr. 6768. 14 ark. [in Ukrainian].
16. Himka, J.-P. (1988) Galician Villagers and the Ukrainian National Movement in the Nineteenth Century. Edmonton: CIUS, 1988. 343 p. [in English]

Стаття надійшла до редакції 23.06.2023
The article was received 23 June 2023